

۲۰۵۰ ۹۵۴

بِسْمِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قاعده‌ی قبح عقاب بلا بیان
بازویک‌ردی کاربرد

مؤلفان:

مه‌دی رحیمی ده‌سوری - دکت‌ر رضا رحیمی ده‌سوری

انتشارات چتر دانش

سرشناسه	: رحیمی دهنسوری، مهدی، ۱۳۶۰ -
عنوان و نام پدیدآور	: قاعده‌ی قبح عقاب بلابیان با رویکردی کاربردی / مولفان مهدی رحیمی دهنسوری، رضا رحیمی دهنسوری.
مشخصات نشر	: تهران: چتر دانش، ۱۳۹۸.
مشخصات ظاهری	: ۱۳۱ ص.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۴۱۰-۳۴۲-۸
سببیت فهرست نویسی: فیبا	
موضوع	: قاعده‌ی قبح عقاب بلابیان
موضوع	:
Qobh Eqab Bela Bayan formula (Islamic law)*	
موضوع	: فقه -- قواعد
موضوع	: Islamic law -- *Formulae
موضوع	: اصول فقه شیعه
موضوع	:
Islamic law, Shiites -- Interpretation and construction *	
شناسه افزوده	: رحیمی دهنسوری، رضا، ۱۳۶۰ -
رده بندی کنگره	: BP۱۶۹/۵۲
رده بندی دیویی	: ۲۹۷/۳۲۴
شماره کتابشناسی ملی	: ۵۷۲۳۴۴۰

نام کتاب	: قاعده‌ی قبح عقاب بلابیان با رویکردی کاربردی / مولفان
ناشر	: چتر دانش
مولفان	: مهدی رحیمی دهنسوری - دکتر رضا رحیمی دهنسوری
نوبت و سال چاپ	: اول - ۱۳۹۸
شمارگان	: ۱۰۰۰
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۴۱۰-۳۴۲-۸
قیمت	: ۱۷۰۰۰ تومان

فروشگاه مرکزی: تهران، میدان انقلاب، خ منبری جاوید (اردیبهشت شمالی)، بلاک ۸۸

تلفن مرکز بخش: ۶۶۴۹۲۳۲۷ - تلفن فروشگاه کتاب: ۶۶۴۰۲۳۵۳

پست الکترونیک: nashr.chatr@gmail.com

کلیه حقوق برای مؤلف و ناشر محفوظ است.

مقدمه مؤلف

مشهور اصولیون، ادله اربعه را به قید دلیل بودن و صاحب فصول، مطلق ادله اربعه را موضوع علم اصول دانسته‌اند و عقل یکی از مباحث بسیار مهم اصول فقه، منابع فقه و ادله استنباط احکام می باشد، و نزد علمای فقه و اصول در به دست آوردن احکام شرعی و قوانین و مقررات حقوقی از جایگاه والاّیی برخوردار می باشد، و قواعد و احکام مختلف شرعی در قالب قواعد اصولی و فقهی از قبیل قاعده «الجمع مهمما ممکن اولی من الطرح»، «تبع تکلیف بلا بیان»، «قیح اغراء به جهل»، و از آن جمله «قیح عقاب بلا بیان» و غیره در استنباط احکام اسلامی کاربرد فراوانی دارند.

در گذشته عقل کمتر در منابع فقه مورد استفاده قرار می گرفته و عقل یک منبع مستقل در کنار منابع فقهی به شمار نمی آمد، تا اینکه اولین بار توسط «ابوعلی ابن جنید» (۳۸۱) و سپس توسط شاگردش «شیخ مفید» (۴۱۳) در رساله اصولی خود به آن پرداختند، از آن پس در ردیه‌ها و دیگر چون «کتاب»، «سنت» و «اجماع» در منابع فقه مورد استناد و استدلال واقع شد و از زمانی که عقل به عنوان یکی از منابع فقهی به حساب آمده، به تبع آن قاعده «تبع عقاب بلا بیان» در راس اصول عقلی قرار گرفته است و از قواعد مسلم نزد فقها و اصولیین به ما برود. از جمله:

محقق حائری یزدی می گوید: «هذه قاعدة مسلمة عند المالک ولا شبهة لاحد فیها، این قاعده‌ای است مسلم نزد عدلیّه و هیچ تردیدی در آن نیست»^۱

شیخ طوسی می گوید: «و اعلام المکلف وجوب الفعل او حسنه او... علی شرط فی حسن التکلیف من الله لانه من جمله العلة فیما کلفه»^۲ به نظر ایشان ما را به وجوب یا حسن کرداری به مکلف اعلام نشده، وی نسبت به آن عمل تکلیفی ندارد.

خواجه طوسی می گوید: «تکلیف کردن دیگران امری نیکوست؛ زیرا مشتمل است بر مصلحتی که بدون تکلیف حاصل نخواهد شد»^۳

۱- مکارم شیرازی، ناصر، انوار الاصول، ج ۳، ص ۴۵-۴۴

۲- شیخ طوسی، الاقتصاد الی طریق الرشاد، ص ۶۲

۳ در الفوائد، ص ۴۲۷، طبع جماعة المدرّسين «و التکلیف حسن لاشتماله علی مصلحه لا تحصل بدون»

این قاعده در قوانین حقوقی کار برد فراوانی دارد بخصوص در بخش جزایی و رویه قضایی از آن با اصل قانونی بودن مجازات‌ها نام برده می‌شود. که تأکید بر حفظ حقوق و آزادی افراد جامعه و حرکت در ریل قانون دارد، در نتیجه یکی از هدف های عمده قاعده‌ی قبح عقاب بلابیان و اصل قانونی بودن مجازات‌ها، حفظ آزادی‌های فردی است حال اگر تکلیفی بدون بیان، واجب یا حرام گردد و یا قانونی عطف به ماسبق گردد، به حق و آزادی‌های فردی تجاوز خواهد شد.

در پژوهش حاضر به بیان این قاعده و اصل قانونی بودن جرم و مجازات‌ها از دیدگاه علمای دین و دانشمندان حقوق جزا و قواعد و اصول مرتبط پرداخته شده است که یقیناً این کتاب بدون ایراد و دقتی نمی‌باشد. امید داریم که صاحب‌نظران فرهیخته ما را از نظرات خود در راستای ارتقاء این اثر طریق آدرس پست الکترونیکی زیر بهره‌مند نمایند. در پایان بر خود لازم می‌دانیم راساتیه خود به ویژه دکتر موسی رحیمی، همکاری خانم فاطمه قانلی (طلبه حوزه علمیه اهرای تم)، آقای رضا نوری کارشناس ارشد حقوق جزاء و جرم‌شناسی و همه عزیزانی مشوق ما بوده‌اند تشکر و قدردانی نماییم.

ایمیل دکتر رضا رحیمی دهسوری: REZARAHIMI12@GMAIL.COM

ایمیل مهدی رحیمی دهسوری: mahd_ramini1395@yahoo.com

فهرست

- بخش اول: مفاهیم و کلیات ۹
- ۱-۱- فصل اول: مفهوم‌شناسی ۱۰
- ۱-۱-۱- مبحث اول: مفهوم قاعده ۱۰
- ۱-۱-۲- مبحث دوم: مفهوم قبح ۱۳
- ۱-۱-۳- مبحث سوم: مفهوم عقاب ۱۵
- ۱-۱-۴- مبحث چهارم: مفهوم بیان ۱۶
- ۱-۱-۵- مبحث پنجم: مفهوم اصل ۱۷
- ۱-۱-۶- مبحث ششم: مفهوم جرم ۱۸
- ۱-۱-۷- مبحث هفتم: مفهوم مجازات ۲۱
- ۱-۱-۸- مبحث هشتم: مفهوم کلیات ۲۲
- ۱-۲- فصل دوم: کلیات ۲۴
- ۱-۲-۱- مبحث اول: تعریف قاعده عقاب و عقاب بلا بیان با بیانات متعدد ۲۴
- ۱-۲-۲- مبحث دوم: تاریخچه قاعده ۲۸
- ۱-۲-۳- مبحث سوم: قاعده دفع ضرر محتمل ۳۰
- ۱-۲-۴- مبحث چهارم: اصل قانونی بودن مجازات ۳۱
- ۱-۲-۵- مبحث پنجم: نسبت اصل قانونی بودن مجازات استعدای قبح عقاب بلا بیان ۳۹
- ۱-۲-۶- مبحث ششم: اصل قانونی بودن جرم و مجازات در اسناد بین‌المللی ۴۰
- حقوق جزایی ایران ۴۰
- بخش دوم: مستندات قبح عقاب بلا بیان و اشکالات وارده بر این قاعده ۴۵
- ۲-۱- فصل اول: ادله قبح عقاب بلا بیان ۴۶
- ۲-۱-۱- مبحث اول: عقل ۴۶

- ۲-۱-۲- مبحث دوم: کتاب ۴۸
- ۲-۱-۳- مبحث سوم: سنت ۵۴
- ۲-۱-۴- مبحث چهارم: اجماع ۶۱
- ۲-۲- فصل دوم: اشکالات وارده بر این قاعده ۶۲
- ۲-۲-۱- مبحث اول: لزوم دفع ضرر محتمل عقلاً ۶۲
- ۲-۱-۲- مبحث دوم: مسلک حق الطاعه ۶۵
- بخش سوم: قاعده قبح عقاب بلایان ۶۹
- ۳-۱- فصل اول: شک در تکلیف (نه شک در مکلف به و موارد علم
اجمالی) ۷۰
- ۳-۲- فصل دوم: شک بدون لحاظ حالت سابقه ۷۱
- ۳-۳- فصل سوم: شک در تکلیف بعد از فحص و یاس از پیدا کردن
دلیل ۷۲
- ۳-۴- فصل چهارم: شک در مورد فقدان، احوال و تعارض دلیل و شبهه
موضوعیه ۷۵
- بخش چهارم: قاعده قبح عقاب بلایان در درجه قضایی ۹۶
- ۴-۱- فصل اول: آرای قضایی آرای دادگاه‌های رأی و استیفاء و تمیزی ۹۷
- ۴-۱-۱- مبحث اول: لزوم وجود دلایل قطعی بر ارتکاب جرم ۹۷
- ۴-۱-۲- مبحث دوم: تطبیق نوع جرم با مواد قانونی وظیفه دادگاه است ۹۸
- ۴-۱-۳- مبحث سوم: توجه به ظروف قانونی اثبات جرم ۱۰۳
- ۴-۱-۴- مبحث چهارم: ذکر ماده قانون در حکم کیفری ۱۰۷
- ۴-۱-۵- مبحث پنجم: فقدان جنبه عمومی جرم در ایراد ضرب و جرح عمدی ۱۰۷
- ۴-۲- فصل دوم: نشست‌های قضایی ۱۰۹

- ۱-۲-۴- مبحث اول: عنوان جزایی حمل و نقل مسافر افغانی..... ۱۰۹
- ۲-۲-۴- مبحث دوم: امتناع جد پدری طفل صغیر از تحویل شناسنامه وی به مادر طفل..... ۱۱۰
- ۳-۲-۴- مبحث سوم: دایره شمول ارتشاء اختلاس و کلاهبرداری..... ۱۱۱
- ۲-۴-۴- مبحث چهارم: اصل قانونی بودن جرم و مجازات..... ۱۱۲
- ۲-۴-۴- مبحث پنجم: بررسی تعارض اصل ۱۶۷ قانون اساسی با اصل قانونی بودن جرم و مجازاتها..... ۱۱۵
- ۳-۴-۴- فصل سوم: به‌های مشورتی اداره حقوقی..... ۱۱۹
- ۱-۳-۴- مبحث اول: اصطلاحات خلاف، جنحه و جنایت..... ۱۱۹
- ۲-۳-۴- مبحث دوم: اصل قانونی بودن جرم و مجازات..... ۱۱۹
- ۳-۳-۴- مبحث سوم: دروین بودن..... ۱۲۰
- ۴-۳-۴- مبحث چهارم: تعیین مجازات برای آن عملی که قانوناً مجازاتی برای آن معین نشده..... ۱۲۰
- ۵-۳-۴- مبحث پنجم: صدور حکم طبق موازین شرعی..... ۱۲۱
- ۴-۴-۴- فصل چهارم: آرای دادگاه انتظامی قضات..... ۱۲۲
- ۱-۴-۴- مبحث اول: رهن مال مرهون..... ۱۲۲
- ۲-۴-۴- مبحث دوم: اصل قانونی بودن جرم و مجازات..... ۱۲۳
- ۳-۴-۴- مبحث سوم: رسیدگی به امر فاقد حیثیت جزایی..... ۱۲۴
- ۵-۴-۴- فصل پنجم: بخشنامه‌ها..... ۱۲۴
- عدم مشروعیت صدور حکم به حبس ابد در غیر موارد منصوص..... ۱۲۴
- فهرست منابع و مآخذ..... ۱۲۶